

מקום הטומאה

מאת יוסי וקסמן

פרק מרומן שכבר לא יצא אל האור לעולם

ליניב איצקוביץ שכתב על סבתא לנה בלי שידע

שרה וקסמן עיקמה את האף, היא תיארה אותו אחרת לגמרי, שהרי בתמונה נראָה לה צבי הירש ילד קטן ומחונך, כן כן, הוא בפירוש נראָה לשוֹרָה מחונך. אבל בחיים הוא משוגע ויהיר, ונוטה למצבי רוח, ומחשיב את עצמו כאילו הוא איש העולם הגדול, והיא וילדיה פרובינציאליים, פרימיטיביים כמו הערבים והארמנים והיהודים המוגרבים והבגדדים ברובע המוסלמי. מה הוא חושב לעצמו? – גליצאי מעמיד פני וינאי, נו. וצבי הרשלה החורג שלה מחזיר לה, כמוכן, ומלגלג על אחותו החורגת נחמה, שעניה האחת עצלה וחתומה באספלנית מפני שיצאה פוזלנית בלידתה, ומכנה אותה בשמות, ומתעלל בה עד שהיא פורצת בבכי. ושוֹרָה מתנפלת עליו כיוון שאף היא נוטה למצבי רוח, היא הרי תמיד הרה. ואשר אנשל נכנס בינה ובין הרשלה שלו המסכן, שנולד לו מאשתו הראשונה זיכרונה לברכה, אסתר, מפייס את אשתו החדשה, שרה, שכמעט וקרעה לאדון הגליצאי הצעיר את פאותיו. "זה יתום, אלוקים בשמיים! זה ילד בלי אמא!" ושוֹרָה נועלת את עצמה במטבח, ומטילה את מררתה על סלקים ועל תפוחי אדמה, ועל תרנגולת אחת שצריך למרוט את נוצותיה, ולא יוצאת מאצל הכיריים אלא רק לאחר שהבית שקע בתרדמה עמוקה.

פעם ופעמיים, והמלחמות בבתי מחסה בירושלים העתיקה נהפכו לשגרה. שוֹרָה מטיחה דלתות וצבי הירש מכה בשולחנות ובכיסאות ובארונות, ואשר אנשל עומד ביניהם להרגיע אותם, חוטף סלקים ובצלים וכובעים ונעלי קיץ שסבתא הודס שלחה ליתום שלה הקטן בחבילה מגרמניה. "אוי הרשלה", מה נעשה אתך? גם ככה צפוף הבית ומלא בצעקות דרדקים, האחים החדשים שלך, שמואל וחנה ונחמה התינוקות, ועוד היד נטויה, אוי, שוֹרָה'לה, שוֹרָה'לה, הנה היא מגדלת לה כרס קטנה... חתיכת צרה צרורה! אוי הרשלה, מי יציל אותך משוֹרָה-צוֹרָה? לך לך, אתה לא שייך לתמונה, לך!

ורוח הסבא המת וקסמן נושבת לצבי הירש בין אוזניו: קח את רגליך וברח ברח ברח! וצבי הרשלה מדיח את צעדיו, ובמקום שילך אל בית המדרש יורד הוא ברחוב בתי מחסה אל שער ציון, ומשם אל ההר, ומשם אל הכנסייה היפה החדשה; החוצה, החוצה, העולם יפה כל כך, השמיים כחולים כל כך, דגדגון הפעמונים באוזניים נעים כל כך, כמו אז, בדורטמונד שבגרמניה, בבית הקברות של אמא, אמא, אמא...

"אמא?"

לא! זו לא אמא אסתר בכלל, זו נזירה טמאה עם צלב טמא ועם עיניים טמאות ועם פה טמא שמחייך אליו ביידיש ירושלמית: "הלכת לאיבוד, אינגלה?" מאיפה היא יודעת לדבר יידיש? והפה הטמא צוחק: "מה זאת אומרת מאיפה, הרי משיח צדקנו

דיבר יידיש, ואמו מרים דיברה יידיש, וסבתו חנה דיברה יידיש. זה ידוע." וצבי הירש כבר מבולבל ממש: "משיח צדקנו?" מה, המשיח הגיע והוא לא שמע על כך? והנזירה מלטפת את ראשו של צבי הרשליה, ולוקחת אותו בידה, והוא – זה מאוד משונה – לא מתנגד לה כלל וכלל. והיא מוליכה אותו סביב־סביב ההר, ומספרת ששמה אנה, ומוציאה מבין קפלי שמלתה השחורה תפוח זהב, ומושיבה אותו על אבן גדולה, ומקלפת את התפוח, ומפלחת אותו לפלחים־פלחים ומכבדת אותו. והוא – אלוקים בשמיים! – מתכבד. והנזירה גם היא מתכבדת בפלח, ומברכת בעברית מלעילית של בית מדרש, ברוך אתה אדוני, בורא פרי העץ. ברוך אתה אדוני, בורא ילדים נחמדים כל כך. הפרי טעים לו, ואף הנזירה המשוקצת נחמדה בעיניו.

ואנה שואלת אם ירצה להיכנס איתה לבית הכנסת, להתפלל, להודות לאלוים היושב במרומים על תפוח הזהב. ועוד לפני שהספיק לענות לה היא נוטלת אותו בידה, ושניהם נכנסים אל מקום הטומאה. והחדר גדול ואפלול, וריח משונה עומד באוויר, כמו ריח של בורא מיני בשמים של הבדלה. והנזירה אנה מושיבה אותו על ספסל מול גומחה גבוהה, שבראשה צלם של אישה ותינוק קטן בחיקה. וצבי הירש מעמיד פני מתפלל וממלמל בינו לבינו, לא תעשה לך פסל וכל תמונה, לא תעשה לך פסל וכל תמונה. ואנה מתיישבת על ידו ואף היא מתפללת ושרה לעצמה, אלא שתפילתה ושירתה נשמעות לו כמו שירת הלוויים ממש, ולא כמו זעקותיו של החזן השמן בבית הכנסת החורבה. שאלוים יסלח לו על פשעיו, בטח ילקו אותו עשרים מלקות ויקרעו עליו קריעה, לא תעשה לך פסל וכל תמונה. אבל התמונה נאה בעיניו, ומעציבה אותו, מפני שהגברת המצוירת נראית לו כאילו הייתה אמא אסתר עליה השלום; כך בכל אופן תמיד תיאר אותה לעצמו, כמו מלכה עם כתר זהב, אף שלא זכר את מראה דמותה, שהרי לא אהבה להצטלם – ככה סבתא הודס סיפרה – ולא נותרה ממנה שום תמונה. היא הרי תלתה את עצמה על חבל כשהיה בן חצי שנה, ואין ידע. לילדים יתומים לא מספרים דברים כאלה. הם צריכים לגלות בעצמם. לבדם.

הללויה, הללויה, השירה של הנזירה אנה כמו יוצאת מפיה של אמא בתמונה: הללויה, אינגלה שלי. והדמעות פורצות מעיניו בלי שירצה, והוא כובש אותן ברצפה, סליחה ומחילה, מי יסלח לצבי הירש הפושע הנתעב, מי? ואנה מנגבת את דמעותיו, ומספרת לו על הגברת בתמונה: קוראים לה מרים, והיא אמו של התינוק ישוע המצויר על ברכיה, ובית הכנסת הזה קרוי על שמה, תרדמת הקדושה מרים, "דורמיציון סנטה מריה". מרים שלא מתה אלא שקעה בתרדמה לנצח, וכך עלתה השמימה, כחולמת, כמו אמא אסתר שלו, שלנצח תהיה שקועה בחלומותיו, ישנה איתו לעד.

וצבי הירש חש כאילו הייתה הנזירה אנה קרובת משפחה, וזה מאוד משונה לו, אבל גם נעים, והוא מתיר לה ללטפו ולנשקו על מצחו ועל לחייו, "אוי, אינגלה שלי". וגם הוא מנשק אותה על לחייה, וקורא לה "אמא" – זה מוזר – ומספר לה שהתגעגע אליה ושהיא חסרה לו, והלוואי שהייתה מתעוררת משנתה ובאה לגור איתו ועם אבא בבתי מחסה, שהרי גם אבא מתגעגע אליה, זה ברור. ופתאום גם הנזירה אנה בוכה, ולוחשת לו בסוד שפעם היה לה ילד כמותו, עם עיניים חכמות

כאלה בדיוק, בְּנוֹסְטִפְאֵלִיָּה הַרְחוּקָה, אלא שאלוקים לקח אותו ממנה, כדי שתוכל לעלות לירושלים עיר הקודש ולהתמסר רק לו. אלוקים נתן ואלוקים לקח, יהי שם האלוקים מבורך. ואנה עומדת, ומציירת באצבעותיה ציור שתי וערב על חזה, ומשתחויה, כמו ב"מודים אנחנו לך" בתפילת שמונה עשרה, ולוקחת אותו ופונה והולכת אל פתח הכניסה, אבל אינה מפנה את גבה אל מרים ותינוקה שבתמונה, אף הִרְשָׁלָּה אינו מתיק את מבטו ממנה, וכמעט שמסתבך בשמלתה של הנזירה. הללויה בצלצלי שִׁמְעָה. וכך שניהם יוצאים ממקום הטומאה.

ובדרך הביתה דָּנְדְּנוּ פעמוני בית הכנסת של מרים הישנה, וצלצולם היה כה חזק עד כי נדמה לצבי הירש שהם מצלצלים בשבילו במיוחד, הוא הרי ילד שנגעו בו הקדושים כמעט, ככה פסקה הנזירה אנה, שאף שהיא טמאה ומשוקצת, יש בה גם קדושה. המון-המון קדושה. הוא אפילו הבטיח לבקר אצלה בבית הנזירות בהר, חמור גרם משוקץ בעצמו! ומייד חזר בו ודפק על לוח ליבו – אשמנו, בגדנו, העווינו, הרשענו, מרדנו, צרנו, זדנו וגם חמסנו – שהרי כבר נשמעו מקצה הסמטה טריקות דלתותיה של שוֹרֶה-צוּרָה אמו החורגת, שהייתה מתוכחת עם אבא על עניינים ברומו של עולמה, שהוא צר ומצומצם כדירה הקטנה בבתי מחסה, ומדכא את הנפש שרוצה לברוח אל ההר ואל העמק ואל הים, אל שמי הלילה שזוהרים לו באלפי כוכבים, כמו הכוכבים המצוירים בגומחה הטמאה של מרים הקדושה: אסתר, אסתר, אל תשכחי אותי!

בחלום הלילה באה אליו אמא, אבל בחלום הזה קראו לה מרים, והיה לה כתר זהב אמיתי, כמו למרים הקדושה בכנסייה, והיא חייכה, וצבטה לו בלחי, והתפעלה: "כמה שהילד שלנו גדל. אוהו!" ולפני שהלכה נתנה לו במתנה חבל ישן, מגולגל בחבילה קטנה. שתמיד יהיה לו, אמרה, שימשוך בו כשיתגעגע אליה, ומייד תופיע בחלומותיו.